

Magyar nemzetségek Erdélyben.¹

Az Európába költözött magyarság 108 nemzetségből állott. Így mondják ezt krónikáink. A történeti-tudomány régtől fogva feladatának tartotta e nemzetségek földkerítését. Volt idő, midőn teljes siker reménye kecsegtette a kutatókat. A már akkor ismert kevés számú oklevélben is eléggé gyakran fel-felbukkant a „*de genere*“ megjelölés. Bátran föltehető volt tehát, hogy ez az epiteton az ősi tribusok, vagy generációk ismeretéhez vezet. Különösen egy oklevél volt az, mely vérmes reményekre jogosított. Ugyanis, midőn 1307 október hó elején Magyarország főurai a Rákosmezején királyválasztásra gyűltek össze és I. Károlyt örökös uruknak kiáltották ki, erről nyolcz függőpecsétes levélben tettek bizonyosságot. Ezen ünnepélyes okiratban főuraink hosszas czímeik helyett vérségüket jelölték meg, a melyből származtak.

Könnyen érthető tehát, hogy egyik-másik történetírónk ez a megjelölés arra a gondolatra vezérelte, hogy az ilyen genusokban keresse a krónikások által emlegetett 108 generációt.

Sajnos, minden igyekezet hiába való volt. Minél több oklevélünk került elő, annál bizonyosabbá lett, hogy a bennük emlegetett genusoknak a honfoglaló magyarok 108 nemzetségéhez semmi közük nincsen. Jóval későbbi eredetűek és kialakulásuk állami életünk megszilárdulásakor uralkodott gazdasági viszonyokban találja magyarázatát. Sőt hitelesen az is igazolható, hogy a genusok legtöbbjének névadó őse a XII—XIII. században élt.

Okleveleinkben emlegetett nemzetségeken tehát több vérrokon, vagyis egy közös őstől származó családnak gyűjtő nevét kell érteni. Jelentőségük így is messzemenő. Ez irányu kutatásaink, ha nem is vezettek az előre kijelölt célhoz, meddőknek legkevésbé sem mondhatók.

A felkutatott levelekből megtanultuk, hogy nemzetségeink népesítették be az ország jó részét. Teljes erővel támogatták a letelepedés megszilárdulását. Monostorok építésével a művelődésnek nyitottak tért és az erkölcsök szelidülését mozdították elő. Ellen-

¹ E tanulmányomnál legfőbbképpen dr. Karácsonyi János *A Magyar Nemzetségek* című háromkötetes munkáját tekintetem irányadónak. Általában az ő adatait használtam s ezért arra minden esetben külön-külön hivatkozni mellőzhetőnek vélem.

séges beütésekkel szemben, rablóhadjáratoktól már saját érdekükben is védelmezték jobbágyaikat, alattvalóikat. Mintegy másfélszázadon keresztül egészben, vagy részben intézték az ország sorsát.

Az őket összefűző vérségi köteléket nemcsak tisztelettel tartották emlékezetben, de ezen kapcsolatot mindenkor tudták érvényesíteni is. Oly időben, mikor a bíraskodás még ólomlábon járt, annak jelentős súlya volt. Az egyik családtag sérelmét magáévá tette az egész család. Az adott esethez képest elégtételt, vagy kártérítést szereztek maguknak. Ha kellett, annak érdekében fegyvert fogott a nemzetség minden férfitagja. V. István királyunk nagy elismeréssel emlékezik meg a Rátot nemzetségbeli Istvánról, a ki szembe mert szállani az egész Aba nemzetség haragjával.

A szoros vérségi köteléknél fogva biztosították egymásnak az elsőbbségi jogot a nemzetségi földbirtok megvételére. A nemzetség beleegyezése nélkül birtokot el sem lehetett adni más családbelinek. Sőt a nemzetségbelieknek arra is volt kiváltsága, hogy a jószágvesztésre ítélt birtokait megválthassák. A végrendelkezési jog korlátozva volt nemzetségbeliekre. Míg egyes nemzetségeknél sokáig dívott az osztatlan közös birtok.

De kegyeletos összekötő kapocs volt közöttük a közös nemzetségi monostor is. Mindig ez volt az utolsó objektum, a mit osztály tárgyává tettek. Tekintve, hogy ma már körülbelül 180 genust ismerünk, ugyanannyi közművelődési központot kell feltételeznünk, melyeket a nemzetségek tartottak fenn.

A Dunán túl és innen meghonosodott magyarság a vezérek korában még nem tekintette Pannoniát állandó hazájának. E korban még nem volt hajlama, hogy a megszállott területen magának állandó hazát alkosson. A külföldre intézett kalandok jelzik azt a törekvést, hogy nyugat felé törjenek előre s ha akkor nyugaton már nagy, ellentállásra képes államok nem alakultak volna, Árpád magyarjai az Atlanti óceánig hódító útjukban meg nem állanak. Az augsburgi és merzeburgi csaták után azonban a magyarság Pannoniára lévén útalva, megkezdődik az állam kiépítése s ettől kezdve növekedik a magyar terület *keleti irányban*. Alkalmassint Szent István korában nyomul a magyarság az erdélyi medenczét a nagy magyar medenczével összekötő Szamos völgyébe. Ez gazdasági okokból történt, mert a Szamos vidéke kiválóan alkalmasnak kínálkozott a sóbányászatra. A terjeszkedés innen Erdély délibb részeibe meglehetősen gyorsan ment végbe, úgy, hogy a XIII. század végén már egész Erdély Magyarország-hoz tartozott.

Ily körülmények között a sajátságos véletlennek, avagy pedig okleveleink hanyagságának kell betudnunk, hogy törzsgyökeres erdélyi nemzetséget a legujabb időkig nem ismertünk. Pedig mi okunk sem volt arra, hogy ezen jelenséget föltételezzük. Hiszen jogviszonyaink e korban nem voltak az anyaországtól különbözők.

Dr. Karácsonyi János rendkívül becses ily irányu munkája az első, mely törzsgyökeres erdélyi nemzetségeket jelöl meg. Ilyen a

régi Kolozs és Tordamegyék keleti részén és Belsőszolnokvármegyében virágzott *Agmánd* nemzetség. A kolozsmegyei Borsa, Szucság és Szentpál községek jelölik határait a *Borsa* nemzetség birtokainak. A mai SzolnokDobokamegye nyugati részén, az Almás patak két mellékvölgyében telepedett le a *Szil* nemzetség. Végül az Aranyos alsó folyásánál estek birtokai a *Tyukod* nemzetségnek. E négy erdélyi nemzetség földérintését köszönhetjük dr. Karácsonynak. Nem kétkem azonban, hogy ezeken kívül más nemzetségeink is voltak. Így mindenekelőtt teljes meggyőződésem, hogy a Mikola, Kemény, Kabos, Vitéz, Gyerő, Radó és Gyerőffi családok, valamikor a Mikola vagy talán helyesebben a Gyerő nemzetséget alkották. Ennek nemzetségi monostorát is kijelölhetem Gyerőmonostoron. Nem ismerem azonban oklevelet, mely reájuk vonatkozólag a „*de genere*“ epitetont alkalmazta volna. Ellenben a közös eredet oklevélileg igazolt.

Az eddig ismert s itt már említett erdélyi nemzetségek birtokai mind Erdély észak-nyugati részére esnek és aránylag igen csekély területet foglalnak el. Történetük tanulmányom körén kívül esik, azért ez alkalommal csak az anyaországból hozzánk beköltözött nemzetségekkel foglalkozom.

1228-tól 1351-ig kísérhetjük figyelemmel betelepedésüket és ez idő alatt az eddig ismert 180 nemzetség közül 17 szerzett birtokot Erdélyben. Betelepedésüket három periodusra osztom. Az első 1241-ig, vagyis a tatárjárásig terjed. A második korszak végső időpontját 1319-re teszem, a midőn I. Károly királyunknak sikerült az erdélyi főurak lázadását leverni; innen 1351-ig terjedőleg számítom a harmadik korszakot.

A tatárjárásig 3, a Mojs-féle lázadás leveretéséig 8 és azután 6 magyar nemzetség szállott meg Erdélyben. E három korszak betelepülőit nemcsak az időpont válassza el egymástól, hanem ennél lényegesebb körülmények is. Például az első és harmadik korszak beköltözőit el tudom képzelni akként, hogy csakis családjaikkal és hozzátartozóikkal költöztek hozzánk, de már a második periodus egyébként is nagyobb arányú áramlatát ekként elképzelni nem lehet. Jól tudjuk, hogy a tatárjárás után Erdély annyira elnéptelenedett, hogy püspöke panaszkodva jelenti a királynak, miszerint székhelyén sincs kinek istentiszteletet tartani. Hívei mind elpusztultak. E korszakban tehát az átköltözések mindenestre egyidejű áttelepítésekkel jártak. Az elnéptelenedést, kipusztult községeket jobbjágyaikkal újra benépesítették, sőt újabb községeket is alapítottak. Itt emelkedik tehát történetük reánk nézve rendkívüli fontosságúvá, mert e nélkül az erdélyi magyarság faji jellegét megismerni nem lehet. Viszont, ha belemélyedünk az ők külön történetükbe, mely egy valóságos második honfoglalás, — igen érdekes perspektíva nyílik meg előttünk. Ugy hiszem különösen a néprajzi tudomány fogja annak nagy hasznát venni. A gyakorlati élet számára pedig a telepítés országos szervezésénél gondolom értékesíthetni itt szerzett ismereteinket.

Erdélyben elsőnek a *Tomaj* nemzetség² szerez birtokokat. Anonymus e nemzetség őseül Thonuzoba bessenyő fejedelmet nevezi meg. Azt is följegyzi róla, hogy Taksony fejedelem idejében jött hazánkba s birtokul a mai Kunmadarastól a Tiszáig terjedő földet kapta. Megmaradt pogány hitében s nejével együtt pogány módra temetkeztek el az abádi révnél.

Leszármazói közül bennünket azon ifj. Dénes érdekel, a ki 1228 tól kezdve szolnoki ispánságot visel, majd erdélyi vajdaságra, végül pedig a nádori székre emelkedik.

Még mint szolnoki ispán szerez birtokokat Erdélyben. A Gertrud királyné megöletésében bűnös Simon bántól elvett Széplak és Gyeke birtokát adományozza neki II. Endre király. Ugyancsak ő szerezte meg utóbb Régent. (Ma Szász- és Magyar-Régen) Kisebbségi fiait váltakozva, hol Losonczon, hol pedig Régenben laknak. Ehhez képest okleveleink egyszer Losonczyaknak, másszor meg Régenieknek írják őket mindaddig, míg a Losonczy Bánffy névben véglegesen meg nem állapodnak.

Dénes nádor alkalmasint a sajátjezei csatában esett el. Korai halála következtében gondozatlanul maradt családi birtokát már-már az elzúllás fenyegeti. Szerencsére hasonló nevű fia páratlan erélyvel útját vágja annak. Derekas utánjárással visszaszerzi a jogtalanul elvett javakat s egy igen szerencsés egyezséggel még tetézi azokat. De birtokot szerez vitézségével is. 1291-ben az osztrák háborúban tünteti ki magát, s ezért kapja III. Endre királytól a láposi uradalmat és Kozárvár felét, később pedig Csicsót, melynek várjobbágy birtokosai kihaltak és elnéptelenedett. Ez időben szerzi meg vétel útján Bonyhát. Mind a három fia I. Károly király pártján bűzgölködik, ezért László erdélyi vajda bosszúból elfoglalja összes erdélyi birtokaikat. Csak annak halála után, 1315-ben jutnak ismét azokhoz.

A királyhoz mutatott hűségüknek köszönheték méltóságaikat is. Így lesz Istvánból előbb székely ispán, majd Vas megye főispánja és szörényi bán; Tamás pedig székely ispán, majd Bereg és Ugocsa megyék főispánja. További királyi adomány és egyezségek folytán jutnak a mezősegi Földvár, Katona, Czég, Kamarás, Szombattelke, — a szilágysági Fűrményes, Kérészlaka, Paptelke, Nagyhatár, — a Szamosújvár melletti Ormány, Kepös, Kérő, Marczattelke, Szond, — a Szászrégen közelében fekvő Idecsvára és a Marosvásárhely vidékén levő Bánd birtokához.

Az Aba Sámuel királytól származó *Aba* nemzetségnek szintén volt némi szerepe Erdélyben. Egyik tagja 1228-ban mint királyi ember működik. Csente János 1298-ban Mikod bántól két falut kapott Dobokamegyében: Jenőt és Csobolót. Egy másik család ezektől nem meszszi, de már Belsőszolnok megyében birtokolta

² E nemzetség történetére nézve *Varjú* Elemér: A losonczyi Bánffy-család története című munkájában találjuk a legfrissebb adatokat. Én is ezt használtam.

Hosszumezőt, a mellette levő Borzva hegygyel. Több mint valószínű, hogy birtokaikhoz tartozott Csobánka és Csente község is. E nagybirtokú és nagytekintélyű nemzetségből ágazott ki a Rhédey-család.

A *Csanád* nemzetség alapítója Doboka fia, a ki 1030-ban Marosvár alatt szétveri a dúsgazdag és hatalmas Ajtony vezér seregét. Szt. István királyunk azzal jutalmazza, hogy ő róla nevezi el Csanád várost és megyéit, s az új megye ispánjává őt teszi meg. Utódai közül Csanád comes 1238-ban a Diód melletti Benedeken és Csákyán birtokos. A nemzetség birtokos még ezenkívül Maroszentkirályon és Tinódon.

Itt megemlítendőnek tartom, hogy az ő birtokukon vonult keresztül a Maros völgyét záró gyeű, Szelcsova és Kiszám községek között volt Kapunak nevezett átjárója.³

A tatárjárás előtti időben csak e három nemzetség szerepléséről számolnak be okleveleink. Az ezt követő időben a Dunántúlról szakadnak közénk a Csák, Szalók és Kán; Nógrádvármegyéből a GyulaZsombor és Kökényes Radnót, Komáromvármegyéből a Becse-Gergely és a szilágyságból az Ákos nemzetség. Ez utóbbitól eltekintve valamennyien az ország legtávolabbi részeiből kerültek hozzánk. Csodálatos szinte érthetetlen volna ez, ha nem találna a tatárjárás okozta pusztításokban nagyon is érthető magyarázatot. Minthogy az ország nyugati és észak-nyugati részét kimélték meg legjobban Bathu kán hordái, csak természetes, hogy elvonulásuk után, onnan indul meg az elpusztult vidékek benépesítése. Hogy ama rettenetes pusztítások után Erdély még sem maradt soká lakatlan, annak magyarázatát íme itt találjuk meg. Tér szűke miatt nem foglalkozhatom fontosságuk arányában szereplésükkel. Hiszen ha csak a *Gutkeled* nemzetség történetére érdemlegesen kiakarnék terjeszkedni, Erdély történetének javarészt elkellene mondanom. Ugyanis e nemzetségből ágaztak ki a Báthori, Amadé, Ország, Ráskai, Rozsályi-Kun, Várday, Zeleméry, Maróthi stb. fényes múltú családaink.

Véres harcokkal kezdődik a nemzetség szereplése. Négy tagja küzd egyszerre 1277-ben Joachim bán oldalán. Közülök Hodos a csatában balkezét elvesztette s fogságba esett. Bereczk négy sebet kapott. Ennek daczára a következő évben ott találjuk mind a négyet a morvamezei csatában és ugyan vitézül harcolnak Bereczk fiai 1312-ben a rozgonyi csatában, 1316-ban Kopasz nádor lázadása idején pedig a király pártján küzdenek. Két év mulva Dózsa vajda vezérlete alatt nyomulnak Erdélybe a lázadó Mojs ellen.

Hűséges és vitézi szolgálataikat nemcsak vagyonnal jutalmazza a király, hanem méltóságokkal is. András váradí püspök, Miklós csongrádi főispán és László szabolcsi főispán lesz.

³ Századok 1901. évf. 1053.

E nemzetségnek egyik nagyratörő, de gyorsan elvirágzott ága szerzi meg a Szilágymegye keleti részén fekvő aranyosi uradalmat. Ez a mai Szamosszéplaktól a Lápos folyó mellett eső Kővárig terjedt. Pál comes már 1246 elején négy falut és egy vár építésére alkalmas helyet ajándékoz el belőle egyik atyafiának. Itt keletkezett a későbbi Kővár. Az aranyosi uradalmat V. István király igen értékes vámjoggal gazdagította. Ugyanis megengedte, hogy minden a Szamoson sőt szállító hajó Aranyosnál megálljon és 20 drb. sőt fizessen a földesurnak. Ezt a jogot később IV. László és III. Endre királyok is megerősítették. Az ősrégi *Csák* nemzetségnek csak egy tagja: Máté szerepelt Erdélyben. Megszerezte Bonczhidát és 1263-ban István kiskirálytól engedélyt nyert arra, hogy azt benépesíthesse.

A *Kökényes-Radnóth* nemzetség 1310-től kezdve szerepel Erdélyben. Ekkor költözött Nógrád vármegyéből ide egyik tagja: Radnót. Az övé volt a tekei uradalom, melyhez Szász-Erked, Ida, Péntek, Ludvég, Banyicza, Szász-Akna, Komlód-Nyulas, Kozmatelke, Kamarás és Szombattelke kolozsmegyei községek tartóztak. Birtokolta ezeken kívül még a szolnokmegyei Ormány és Kepestelkét is. Minthogy gyermekei nem voltak, öreg korában ezen birtokokat szétesztogatta. Részben sógorát Cseh Pétert, részben pedig az erdélyi egyházat ajándékozta meg azokkal.

Jelentékenyebb szerephez jutott e nemzetség Dobokai ága. Mikod ispán fiai 1265-ben V. István mellett kiváló haditényekkel tüntették ki magukat. Mikor azután V. István király lett, megjutalmazta őket Dobokafalvával, Lozsárdal és az Aranyos melletti Kerekegyház és Igricztelek községekkel.

Közülük II. Mikod a szörényi bánságot is viselte. Mint zászlós úr a Tordától nyugatra eső Szentmiklós, Kerekegyház, Mészkö és Igricztelek falvak határán várat épített. Ezt 1285-ben a tatárok megvítették és a tordaiaknak ott elhelyezett kiváltságlevelét megsemmisítették.

Az erdélyi püspökkel kötött cserevásár következtében kapja Maros-Ujvárt és a mellette eső Faludt. Övé volt Radnot is, de ezt 56 márkáért eladta.

Fia Miklós 1310-ben vendégül látja egregyi birtokán I. Károly királyt. A szíves vendéglátást a király az egregyi vám megkettőztetésével viszonozza.

A *Gyula-Zsombor* nemzetségbelieket okleveleink legelőször azon alkalommal említik, midőn 1316-ban Kopasz nádorral fellázkodtak I. Károly király ellen. A lázadás leverése után minden jószágukat elkobozták. Réczei Lőrincz 1320-ban kegyelmet nyert s megmentette családjá számára legalább Réczekereszturt.

A királynak tett hasznos szolgálatokkal szerzik vissza Esküllőt és Solyomkőt. Nem volt többé visszaszerezhető azonban a nagyhatalmu István birtoka. Ez a Brassó megyéből származó, szász eredetű Sombory családra szállott. A nemzetség birtokai ezidőben a Zsibó melletti Örmézőtől délre az Almás patak mentén Magyar-

Nagy-Zsomborig, keletre pedig Kendilónáig terjedtek. De birtokosok voltak a Kékes melletti Apáti és Szász Zsombor községekben, végre a Kolozsvártól délnyugatra fekvő Ajton faluban is. Egyik ága 1336-tól kezdve a kolozsmegyei Mező-Szilváson lakott, s tagjai ettől kezdve Szilvász nevet viselnek.

A *Kán* nemzetségről szűkszavú okleveleink igen kevés emléket tartottak fenn. Mindössze annyit tudunk róluk, hogy tagjai közül II. Gyula birtokos volt Hosszuaszó, Mikeszásza, Gyula-Medgyes, Tóbiásfalva, Miklóstelke és az Ompoly melletti Abrudfalva községekben.

Kiválóan fontos reánk nézve a *Becse-Gergely* nemzetségnek erdélyi szereplése. Egyrészt azért, mert belőle sarjadzottak a bethleni Bethlen, Apaffy, Somkerekai stb. családaink, másrészt azért, mert Erdély benépesítésében kiváló érdemeket szerzett. A Nagyszamosnak Rettegtől keletre terjedő völgyében addig tartanak a magyar helynevek, a meddig hajdan az ő birtokai nyultak. Bethlen, Füge, Nagyfalu, Ketely, Bód, Málom, Décsé és több, eddig meghatározhatatlan helység volt birtokuk. Ugy látszik, hogy még 1269 előtt szerezték ezeket. A Nagyöküllő mentén Almakerék volt főhelyük, e mellett esett Keresd, Bese, Földszin, Szászfűfalu, Rudaly, tőle nyugatra Asszonylaka és Baromlaka. Ezen községeket a szász helységek egészen körülölelik, tehát még abban az időben kapta a nemzetség, mikor még néptelenek voltak, mert, ha a szászok már elébb betették volna oda lábukat s önálló községeket alkothattak volna, akkor ily összefüggő területben magyar főurak azt meg nem kaphatják. E nemzetség védte meg e területet attól, hogy a szászországba be nem olvadt. Már 1322-ben igazolták, hogy e terület Fejérmegyéhez tartozik s 1340-ben a szebeni szász szék tisztviselői elismerik, hogy e hat helység valaha I. Apáé volt, s visszaadják azokat az ő unokáinak. Általában a szászok kellemetlen szomszédoknak bizonyultak, minduntalan háborgatták birtokaikban. Fegyveresen rontanak rájuk, felégetik falvaikat, bántalmazták nőtagjaikat, perbefogják őket és így tovább. Mindezt pedig azért, mert közbeékeltek magukat a szász községeknek.

A kiterjedt Ákos nemzetségnek csak egyetlen egy ága maradt fenn napjainkig. Ez a Toroczky ág. Gyéres, Gerebenes, Magyar-Bükkös és Gambucz voltak birtokaik az Árpád korban. Köztudomású, hogy a nemzetség egyik tagja, II. Ehellős Toroczkovárát az aranyosszéki székelyekre bizta, s ez által alkalmat adott nekik azon szép győzelem kivívására, melyet a vár alatt 1285-ben a tatárokon arattak. Ugyan ő volt 1305–06-ban erdélyi alvajda, fia Mihály pedig 1321-ben kolosi főesperes.

Nevezetes a nemzetség szereplése a tekintetben, hogy legelső volt, ki Erdélybe oláhokat telepített. Így olvassuk ezt III. Endre királyrak 1292-ben kelt oklevelében. Ebben ugyanis megengedi az Ákos nemzetségbeli Györke fiának Sándornak, hogy Maros-Illye, Szád és Fenes nevű birtokaira oláhokat telepíthessen s azokat a maga számára megtarthassa. Egyszersmind a király min-

den adójukat és tartozandóságukat a megnevezett Sándornak engedi át.⁴ Tudnivaló, hogy ez az új népelem csak a XIV. század folyamán kezd feltűnni Erdélyben. Az adott időpontban csak itt-ott elvétve találkozunk velök. Mint nomád pásztornép egyre változtatja lakhelyét. Észak felől Máramaros és Beregvármegyékből, továbbá Moldva felől lépett Erdélybe. A déli határszélen a Fogarasi havasok alján találjuk ekkor még igen gyér nyomait. Ugyancsak III. Endre királynak 1293-ki decretuma arról intézkedik, hogy valamennyi oláh bárkinek a birtokában legyen is, az ő királyi székes birtokára vitessék vissza, még ha erőszakkal is. Kiténik ebből, hogy a beszivárgó oláhokat a király saját tulajdonának tekinti, a kiről csak neki van joga rendelkezni. De kiténik még az is, hogy 1293. táján oly csekély számmal vannak Erdélyben, hogy őket a király *egy* korona jószágra szándékozik telepíteni.

A *Szalók* nemzetség, melyből a Kendi, Baládfi, Darlaczi családok származnak, a Nagy- és Kisküküllő völgyében volt birtokos. Amott a darlaczi uradalmat, emitt pedig a 9 faluból álló kendhidai uradalmat mondhatta magáénak. Az erdélyi ág őse Simon bán az 1315-ki nagy lázadás alkalmával szintén a lázadó főurakhoz csatlakozott, de a döntő ütközet előtt meghódolt, s a királytól Darlacz, Almás és Somogyom nevű jószágaira, különösen a medgyesi szászok ellen, oltalom levelet nyert. Ők is állandó ellentétben voltak a szászokkal, különösen mikor 1331-ben a bogácsi szászok Kendi Tamást megölték.

Láttuk, hogy a XIV. század elején az oligarchák uralma miatt Erdélyt megrázkodtató viharok a nemzetségek fölött sem vonultak el nyomtalanul. A lázadás leveretése után két nemzetség minden birtokát elvesztette, egy pedig csak akként menekült meg ettől, hogy az utolsó pillanatban meghódolt a királynak. Hogy mélyrehatóbb változások nem következtek be, az csak annak tulajdonítható, hogy őt igen hatalmas nemzetségünk rendületlenül kitartott a király oldalán. Ha ez utóbbiak szintén a lázadókhöz csatlakoznak, talán már akkor bekövetkezett volna Erdély különválása.

A király győzelmét hirdeti a magyar nemzetségek beköltözésének utolsó periodusa. Hűtlenné vált főuraink elkobzott javait kapják adományba. Elhelyezkedésük érdekes megfigyelésre ad alkalmat. Amint látni fogjuk terjeszkedésük hova-tovább Erdély déli részei felé halad, újabb világos bizonyosságul a már előbb jelzett tételemnek, hogy Erdély benépesítése a Szamos völgyéből kiindulólág a déli irányban történt.

Emlékezzünk meg tehát végül azon nemzetségekről, a kik a Mojsféle lázadás leveretése után jöttek ide közénk.

A *Hunt-Pázmán* nemzetség úgy szakadt Erdélybe, hogy midőn Szécsényi Tamás 1321-ben megkapta az erdélyi vajdaságot, e nemzetségbeli Pogány Istvánt magával hozta és itt előbb kü-

⁴ Századok 1908. évf. 579.

küllővári, bálványosi és csicsai várnagygyá, utóbb helytartójává, jóformán jobbkezévé tette. Így tekintélyes állása és jövedelme biztosítva lévén, elhatározta, hogy lakását egyszersmindenkorra átteszi Erdélybe. E végből 1328-ban nagy birtokcserét kötött a királylyal. Odaadta neki összes nyitra- és trencsénymegyei jószágait és megkapta értük Szilvás, Septér, Örményes kolozsmegyei, továbbá Gyekekuta, Buza, Noszály, Lak és Gyulatelke dobokamegyei falvakat. Az előbbi korszakban ezen birtokok majdnem kivétel nélkül a hűtlenné vált Gyula-Zsombor nemzetség kezén voltak.

De terjeszkedik más irányban is. Így Szécsényi Tamástól is kapott hű szolgálatait fejében egy-egy falut. És pedig 1332-ben a dobokamegyei Szavát és 1337-ben a szamosmenti Rónát. Vétel útján pedig az Almás és Gorbó patakok mentén nagy összefüggő uradalmat szerzett. Leszármazói a klopotivai Pogány családban ma is élnek.

A már kihalt harinai Farkas és vingárti Geréb családok őse volt azon *Kacsis* nemzetségbeli Tamás, a ki egyéb méltóságai mellett 1321—1342 között erdélyi vajda is volt. I. Károly király uralkodása alatt oroszlánrésze volt az ország dolgainak végzésében. Óriási vagyont kapott Nógrád-, Heves-, Somogy megyékben és Erdélyben. Második neje Auschwitz Anna hercegnő, I. Erzsébet királynő rokona volt s ekként a királyi házzal is rokoni összeköttetésbe jutott. Mint erdélyi vajda adományoztatta magának a Besztercze melletti Nagysajót, Paszmost és még 9 községet, valamint Szászrégen környékén eső Sárpatok, Sáromberke, Nagy- és Kisfülpös, Unoka, Körtvélykapus, Harasztos, Ujfalú és Szentesháza falvakat. 1324-ben a Szeben és Szászsebes között eső Salgó várát adta neki a király, melyhez akkor még négy község tartozott. 1340-ben kapja a Nagyküküllő melletti Mikeszszászt és Hosszuaszót, valamint a Maros melletti Lapádot. Végül Erdély legdélibb részén a 14 községre terjedő tolmácsi uradalom volt e nemzetség kezén.

Az állítólag Nürnbergből származó *Herman* nemzetség tagjai már 1329-ben osztozkodnak a hunyadmegyei Németi, Hosszuliget, Kajántó, Kajánfő és Besen, továbbá a Dévától délnyugatra eső Felpestes, Középtelek, Nándor és Ölyveság falvakon. De hogy mi úton-módon jutottak erdélyi birtokaikhoz, azt már megállapítani nem lehet. 1426-ban a Laczký család utolsó tagjának kihaltával ezen jószágokat Garai Miklós nádor kapta adományba. Amde Makrai Péter és Felpestesi Péter hosszú per után 1439-ben kimutatták, hogy ők a kihaltaknak osztályos atyafiai voltak és így a Németiben, Felpestesen és Tamástelkén eső részeket Garai Miklós nádortól visszanyerték.

Az ősi *Kaplyon* nemzetség erdélyi szerepléséről csak annyit tudunk, hogy 1315-ben megjárják a dobokamegyei Kendilóna határát.

A *Pók* nemzetség 1351-ig birtokolta az alsófehérmegyei Miklóslakát.

A *Baár-Kalán* nemzetség, melyből krónikáink szerint Bánk-bán is származott volna, Erdélyben Radnót és Marosilye községeket birtokolta.

E rövid és futólagos áttekintés után elmélkedjünk egy kissé történelmi hivatásunkról. Amint így a századok távolából elvonnának lelki szemeink előtt a magyar nemzetségek, vajjon szomorú intellemmel nyitott sirra mutatnak-e rá, avagy pedig biztató reménysugárt küldenek felénk? Biztató reménysugárt nekünk, a kik egy eladó ország közepében küzködünk a jelennel és csak kétkedve merünk a jövőbe tekinteni? Én hiszem, hogy a magyar társadalomból még nem halt ki végképpen a nemzeti eszme iránti érzék. Bármennyire is divatos legyen máma Erdély sorsát veszendőnek hirdetni, én a sok vésztkiáltozó között önérzettel mutatok arra, hogy a midőn tényleg el is vezett reánk nézve ez az ország, őseink akarateréje bámulatot keltő gyorsasággal hódította azt vissza és szívós küzdelmek árán meg is tudta azt mi részünkre tartani.

Adja a Gondviselés, hogy ez az akaraterő sohase lankadjon el.

(Kolozsvár.)

Sándor Imre.